

1. PERSONEELSFORMATIE EN LOCATIE

1.1 Subsidie Z.W.O.

De Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.) heeft in 1973 aan prof. dr. I. Lipschits een subsidie toegekend voor een onderzoek naar de ontwikkeling van het Nederlandse partijwezen sedert 1945. De subsidie betrof de periode 1 september 1973 - 31 december 1975. De toegekende bedragen dekten de personeelslasten, de reiskosten en gedeeltelijk de materiële kosten.

1.2 Personeelsformatie

In 1975 zijn enkele veranderingen opgetreden in de samenstelling van de staf. Drs. J.Th.M. Bank, die vanaf de aanvang van het onderzoek als wetenschappelijk medewerker aan het Centrum was verbonden, heeft per 1 september 1975 de functie van wetenschappelijk medewerker bij de vakgroep Geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Utrecht aanvaard. Tot zijn opvolger werd benoemd drs. L.P. Middel.

De aan het Centrum verbonden kandidaatsassistent D.F.J. Bosscher legde in december 1974 het doctoraal-examen geschiedenis af.

Drs. Bosscher trad op 1 januari 1975 als wetenschappelijk medewerker in dienst bij de sectie Contemporaine Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen. Als kandidaatsassistent bij het Centrum werd hij opgevolgd door de heer G.G.J. Thissen.

Dank zij toekenning van een nieuwe subsidie door Z.W.O. (zie hieronder 3.1) kon de staf in september 1975 worden uitgebreid met een secretaresse. Op deze post werd mej. B.E. Veenhoven benoemd.

Per 1 oktober 1975 was de staf van het Studie- en Documentatiecentrum als volgt samengesteld:

prof. dr. I. Lipschits - projectleider
 drs. L.P. Middel - wetenschappelijk medewerker
 de heer G.G.J. Thissen - kandidaatsassistent
 mejuffrouw C.C. de Beer - documentaliste
 mejuffrouw B.E. Veenhoven - secretaresse

Voor het kalenderjaar 1975 werd door het Bestuur van Z.W.O. een subsidie voor 800 uren typewerk toegekend. Een aantal typistes heeft op uur-basis interviews en geluidsbanden uitgetikt.

In het verslagjaar vervulden twee studenten van de Bibliotheek- en Dokumentatieakademie in Groningen hun stage op het Studie- en Documentatiecentrum:

mevr. H. Groenewold - 6 januari t/m 14 februari 1975

mej. A. Bongers - 12 mei t/m 21 juni 1975

1.3 Locatie

Gedurende het verslagjaar kon het Studie- en Documentatiecentrum gehuisvest blijven in het pand Oude Boteringestraat 3a. In september 1975 heeft het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen aan de Faculteit der Letteren het pand Ubbo Emmius-singel 19 ter beschikking gesteld door uitbreiding van het Instituut voor Geschiedenis. Hierbij werd als voorwaarde gesteld dat het Studie- en Documentatiecentrum het huidige pand zou verlaten.

Na besprekingen op het Instituut voor Geschiedenis (waar de secties Middeleeuwse Geschiedenis, Nieuwe Geschiedenis, Nieuwste Geschiedenis, Contemporaine Geschiedenis en Vakdidactiek zijn gehuisvest) is besloten dat het Studie- en Documentatiecentrum zal verhuizen naar Ubbo Emmius-singel 19. Daar zal tevens de sectie Contemporaine Geschiedenis worden ondergebracht. Dit is een gelukkige combinatie, niet alleen omdat prof. Lipschits met de leiding van zowel het Studie- en Documentatiecentrum als de sectie Contemporaine Geschiedenis is belast, maar ook omdat het hierdoor gemakkelijker zal zijn de mogelijkheden te onderzoeken van integratie van het Studie- en Documentatiecentrum en de sectie Contemporaine Geschiedenis en deze integratie eventueel te realiseren.

2. BASISGEGEVENS VAN HET ONDERZOEK

2.1 Object van het onderzoek

Het onderzoek, waarvoor tot 1 januari 1976 subsidie van Z.W.O. werd ontvangen, was gericht op het verwerven van inzicht in het ontstaan en de ontwikkeling van ons huidige partijstelsel en de werking daarvan. Gegoten in de vorm van een vraag luidde de probleemstelling: hoe is de ontwikkeling geweest van de Nederlandse politieke partijen en van het Nederlandse partijstelsel sedert 1945?

Reeds in de subsidie-aanvraag werd de betekenis van het jaartal 1945 voor het betrokken onderzoek gerelativeerd: het kan niet als een absolute tijdsafbakening worden beschouwd. Tijdens het onderzoek bleek herhaaldelijk dat deze cesuur moeilijk hanteerbaar was. Dit wordt in belangrijke mate veroorzaakt door het ontbreken van een beschrijving van de geschiedenis van de Nederlandse politieke partijen in de periode vóór de Tweede Wereldoorlog. In zijn voordracht op het congres van het Nederlands Historisch Genootschap van oktober 1974 wees prof. dr. H. Daalder, na ons onderzoek te hebben genoemd, met nadruk op de lacunes in deze geschiedschrijving in de periode vóór 1945 (zie Daalder, H.: "Moderne politieke wetenschap en het nut van de geschiedenis" in Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden, deel 90, 1975, afl. 2, blz. 226-247; de hier bedoelde opmerkingen staan op blz. 239-240). Dit wil overigens niet zeggen dat er geen publicaties zouden bestaan over de vooroorlogse ontwikkelingen van bepaalde politieke partijen. Uit de door ons aangelegde systematische catalogus (zie hieronder 4.3) blijkt juist een zodanige overvloed aan boeken en artikelen over die ontwikkelingen vóór 1940 te bestaan, dat wij overwegen hiervan een - al dan niet geannoteerde - bibliografie samen te stellen. Wat vrijwel ontbreekt is een systematische studie over de politieke partijen in het algemeen. De enkele publicaties hierover zijn vrij beperkt en in enkele gevallen vanuit één bepaald partij-politiek standpunt geschreven. Voor de periode 1940-1945 is de situatie anders. Er is vrij weinig gepubliceerd over de politieke partijen tijdens de oorlog, hoewel op het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie veel materiaal aanwezig is, op basis waarvan studies kunnen worden verricht. Met name zou een studie moeten worden gemaakt van de tijdens de oorlog ontwikkelde ideeën met betrekking tot de gewenste na-oorlogse partij-politieke constel-

latie. Een dergelijke studie zou van belang zijn voor de discussie over de vraag in hoeverre de partij-politieke ontwikkeling na 1945 herstel van een oude situatie dan wel een vernieuwing inhield.

2.2 Onderscheid tussen parlementaire geschiedenis en partijgeschiedenis

Bij dit onderzoek gaat het niet om de parlementaire geschiedenis, maar om de geschiedenis van de politieke partijen en van het partijstelsel. De parlementaire geschiedenis sedert 1945 is het studie-object van het "Centrum voor de Parlementaire Geschiedenis van Nederland na de Tweede Wereldoorlog" (Nijmegen), dat onder leiding staat van prof. mr. F.J.F.M. Duynstee. Met dit Centrum worden contacten onderhouden, mede om doublures in de werkzaamheden te voorkomen.

Het is uiteraard niet mogelijk een absolute scheiding aan te brengen tussen parlementaire geschiedenis en partijgeschiedenis, al was het alleen al omdat wij de fracties in de Eerste en Tweede Kamer beschouwen als onderdelen van politieke partijen. Het onderscheid wordt vooral bepaald door de optiek van waaruit gewerkt wordt. Ons onderzoek is niet in de eerste plaats gericht op de activiteiten van de fracties in het parlement. Wij houden ons eerder bezig met de relaties tussen de fracties en de overige onderdelen van de betrokken politieke partij (zoals de relatie tussen partijcongres en fractie). Dit onderscheid tussen parlementaire geschiedenis en partijgeschiedenis is echter niet een absoluut onderscheid; dit blijkt al direct uit de indeling van de systematische catalogus waarin bijvoorbeeld rubrieken zijn opgenomen voor verkiezingen en voor kabinetsformaties. Deze niet al te scherpe afbakening heeft nooit geleid tot problemen met het Centrum in Nijmegen.

2.3 Verband tussen onderzoek en onderwijs

Zowel voor het wetenschappelijk onderzoek als voor het wetenschappelijk onderwijs is het uitermate nuttig wanneer tussen beide een verband bestaat. De bepalingen van Z.W.O. maken echter een scheiding tussen het Z.W.O.-project en het onderwijs noodzakelijk. Dit probleem is opgelost door parallel aan het Z.W.O.-project colleges te geven over hetzelfde onderwerp. Aan het voorbereiden en het geven van dit onderwijs wordt medewerking verleend door stafleden, van wie de personeelslasten door Z.W.O. worden betaald (wetenschappelijk medewerker, student-assistent,

documentaliste). Om deze 'rekening te vereffenen' nemen stafleden van de sectie Contemporaine Geschiedenis - die in dienst zijn van de Rijksuniversiteit Groningen - voor een zoveel mogelijk gelijk aantal uren aan het onderzoek deel.

Deze combinatie van onderzoek en onderwijs, die besproken is met het Bestuur van Z.W.O., levert zowel voor het onderzoek als voor het onderwijs grote voordelen op. Het uitsluitend verrichten van onderzoek binnen het kader van een universitaire instelling kan op de duur als een steriele bezigheid ervaren worden. Door het hier beschreven systeem worden stafleden van het onderzoekproject in beperkte mate betrokken bij het onderwijs, terwijl stafleden van de sectie Contemporaine Geschiedenis voor een gedeelte van hun arbeidstijd deelnemen aan het onderzoek; dit laatste overigens alleen voor zover zij dit zelf wensen en voor zover hun onderzoek kan worden ingepast in het kader van het project.

Voor de studenten brengt dit systeem het voordeel met zich mee dat zij binnen het kader van hun studie kunnen deelnemen aan onderzoek en dat zij voor het schrijven van scripties en werkstukken gebruik kunnen maken van het op het Centrum verzamelde materiaal voor zover dat openbaar is.

De hier bedoelde colleges zijn werkcolleges voor vierde- en vijfdejaars studenten, die voor hun doctoraal-examen Contemporaine Geschiedenis hebben gekozen als hoofdvak of bijvak. De groepsgrootte varieert van 18 tot 33 personen. De studenten maken individueel of in groepjes werkstukken over bepaalde onderwerpen. De aard van de werkstukken en de gekozen onderwerpen worden behandeld in de paragraaf over de studies (zie hieronder 8.3). Daarnaast levert iedere student een bijdrage aan het documentatie-systeem. Als voorbeelden kunnen worden genoemd: de analyse van Keesings Historisch Archief over de periode 1945 t/m 1973 en de analyse van dag- en weekbladen over de eerste maanden van 1966 (zie hieronder 4.4).

Hierboven (zie 1.2) is reeds vermeld dat drs. J.Th.M. Bank per 1 september 1975 wetenschappelijk medewerker is geworden bij de vakgroep Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Utrecht, waar hij werkt onder leiding van prof. dr. H.W. von der Dunk. Met toestemming van prof. Von der Dunk en van de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Utrecht verzorgt drs. Bank gedurende het collegejaar 1975-1976 met een Groninger collega het werkcollege over de Nederlandse politieke partijen.

Gedurende het verslagjaar werden gastcolleges gegeven door mr. G.E. van Walsum (14 mei 1975) en door mr. D.U. Stikker (19 november 1975).

Sedert de oprichting van het Centrum zijn de volgende werkcolleges gegeven:
- 1973/1974: het ontstaan en de ontwikkeling van de drie grote confessione-

- Chr.L. Baljé, stafleden van de sectie Contemporaine Geschiedenis;
- 1974/1975: sociaal-democratische, communistische en revolutionair-socialistische partijvorming vóór de Tweede Wereldoorlog; docenten: prof. dr. I. Lipschits (sectie Contemporaine Geschiedenis) en drs. J.Th.M. Bank (Z.W.O.-project);
 - 1975/1976: de dekolonisatie van Indonesië in de Nederlandse politiek; docenten: drs. J.Th.M. Bank (vakgroep Geschiedenis Rijksuniversiteit Utrecht) en drs. D.F.J. Bosscher (sectie Contemporaine Geschiedenis).

3. NIEUWE SUBSIDIE-AANVRAGE EN TOEKOMST VAN HET CENTRUM

3.1 Nieuwe subsidie-aanvraag

Reeds vrij spoedig na het begin van de werkzaamheden bleek belangstelling te bestaan voor het Centrum. Zowel uit het binnen- als het buitenland kwamen verzoeken om inlichtingen en om medewerking aan projecten (zie hieronder 7.2 t/m 7.4). In de Coördinatiecommissie voor de Bestudering van de Parlementaire Geschiedenis werd de mogelijkheid ter sprake gebracht van het Centrum een permanent instituut te maken. Van de zijde van Z.W.O. bestond hiervoor eveneens belangstelling. Gezien de wettelijke voorschriften mag Z.W.O. echter niet een instelling als het Centrum permanent subsidiëren. Van de zijde van Z.W.O. bleek wel de bereidheid te bestaan een nieuwe subsidie-aanvraag voor het Centrum in behandeling te nemen als een vorm van steun om het Centrum permanent te maken, mits van de kant van de Rijksuniversiteit Groningen de principiële bereidheid zou worden uitgesproken om de continuïteit van het Centrum te garanderen. Op de besprekingen hierover zal hieronder (zie 3.2) nader worden ingegaan.

Onder deze voorwaarde besloot de Coördinatiecommissie in haar vergadering van 18 februari 1975 een door prof. Lipschits bij Z.W.O. in te dienen subsidie-aanvraag te ondersteunen. Deze aanvraag werd op 26 februari 1975 aan Z.W.O. verzonden.

De nieuwe aanvraag betreft een onderzoek naar de partij-politieke ontwikkelingen in Nederland in de periode 1966 t/m 1968. De duur van het onderzoek is geschat op drie jaar. Als stafbezetting werd aangevraagd: een wetenschappelijk medewerker, een documentaliste, twee student-assistenten op basis van een halve dagtaak en een secretaresse/typiste. In bijlage I wordt een uittreksel gegeven van de subsidie-aanvraag.

3.2 Toekomst van het Centrum

Naar aanleiding van de nieuwe subsidie-aanvraag hebben besprekingen plaatsgevonden tussen het Bestuur van Z.W.O. en het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen. Zoals hierboven is uiteengezet vond Z.W.O. toekenning van de subsidie slechts zinvol indien er uitzicht zou zijn op continuïteit van het bestaan van het Centrum. Eén van de aangevraagde personeelsplaatsen diende volgens Z.W.O. ten laste van de Universiteit te komen en de overige personeelsplaatsen zouden in de loop der jaren geleidelijk

door de Universiteit moeten worden overgenomen.

Ter bespreking van deze wensen van Z.W.O. werd in juni 1975 een vergadering belegd tussen vertegenwoordigers van het College van Bestuur, van het Dagelijks Bestuur van de Faculteit der Letteren en van de Afdeling Onderwijs en Wetenschappen en prof. Lipschits. Alle aanwezigen spraken zich uit voor voortzetting van het project. Volgens het College van Bestuur zouden de materiële en personele lasten opgevoerd moeten worden op de begroting van de Faculteit der Letteren. Hiertoe verklaarde de Faculteit zich in principe bereid. Besloten werd voor het jaar 1976 één formatieplaats (die van de documentaliste) ten laste van de Universiteit te laten komen en op de begroting 1977 van de Faculteit twee formatieplaatsen op te nemen. Nadat het College van Bestuur de directeur van Z.W.O. van deze besluiten op de hoogte had gebracht, werd de subsidie door Z.W.O. toegekend.

4. DOCUMENTATIESYSTEEM

4.1 Samenstelling

Bij het begin van het onderzoek werd een documentatiesysteem opgebouwd, waaraan in de loop der jaren enkele nieuwe categorieën zijn toegevoegd.

Het systeem bestaat nu uit:

- a. bibliografie Nederlandse politieke partijen;
- b. systematische catalogus Nederlandse politieke partijen;
- c. uittrekselsysteem;
- d. knipselarchief;
- e. personenregister Nederlandse politiek;
- f. trefwoordencatalogus;
- g. periodiekencatalogus;
- h. catalogus Nederlandse politieke partijen;
- i. systeem voor bewaarplaatsen archieven;
- j. Handelingen, Bijlagen, Aangangsel en Staatsblad.

4.2 Bibliografie Nederlandse politieke partijen

Dit is een kaartsysteem (systeemkaartjes 8x13 cm), dat volgens de gangbare regels is gerangschikt. De bibliografie omvat boeken, tijdschriftartikelen en sedert 1 januari 1975 ook artikelen uit opinie-weekbladen. Artikelen uit dagbladen worden niet opgenomen.

De bibliografie wordt langs primaire en secundaire weg samengesteld. Basis van de tweede werkwijze is een bestaand kaartsysteem, dat in de periode 1964-1966 door prof. Lipschits werd aangelegd. Voorts worden verwerkt de aanwinstenlijsten van de Universiteitsbibliotheek van de Rijksuniversiteit Groningen, van de Koninklijke Bibliotheek en van het Instituut voor Wetenschap der Politiek te Amsterdam. Twee bibliografische periodieken worden op ons onderwerp bijgehouden: Periodiekenparade (Assen) en Bulletin analytique de Documentation politique, économique et sociale contemporaine (Paris). Literatuurlijsten uit boeken en scripties worden uiteraard verwerkt voor zover ze betrekking hebben op het onderwerp.

Van een aantal gespecialiseerde instellingen zijn de catalogi doorgenomen: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Sociaal-Historisch Centrum Limburg en

de bibliotheken van de Tweede Kamer en van de Wiardi Beckman Stichting. Hoe rijk deze instellingen ook zijn in hun verzamelingen, volledig met betrekking tot alle Nederlandse politieke partijen zijn ze niet. Tijdens onze bezoeken aan de politieke partijen en aan hun wetenschappelijke bureaus (zie hieronder 6.1) kon worden vastgesteld dat bij een aantal partijen collecties van brochures en pamfletten onvolledig zijn. Kostbare bibliotheken als die van de Dr. Abraham Kuiperstichting en van de Wiardi Beckman Stichting kunnen wegens geldgebrek niet meer op hun hoge peil gehandhaafd worden. Wij streven er bij voortdoring naar de bibliografieën van de afzonderlijke partijen door een nauwkeurig onderzoek van de partijcollecties aan kwaliteit te doen winnen.

Wat betreft de primaire samenstelling van de bibliografie waren per 31 december 1975 de volgende periodieken verwerkt:

Socialisme en Democratie 1945 t/m 1975

Liberaal Reveil 1974 t/m 1975

Politiek en Cultuur 1945 t/m 1952, 1973 t/m 1975

Katholiek Staatskundig Maandschrift 1947 t/m 1961

Politiek Perspectief 1971 t/m 1975

Anti-Revolutionaire Staatskunde 1947 t/m 1955, 1974 t/m 1975

Acta Politica 1965 t/m 1975

Het Gemeenebest 1945 t/m 1958

De Gids 1945 t/m 1974

Scholing en Strijd 1945 t/m 1946

De Personalist 1948 t/m 1951

De Vrijzinnig Democraat 1945 t/m 1946

Christelijk-Historisch Tijdschrift 1972 t/m 1975

Podium 1945 t/m 1966

Elseviers Magazine sedert 1 januari 1975

De Groene Amsterdammer sedert 1 januari 1975

Haagse Post sedert 1 januari 1975

De Nieuwe Linie sedert 1 januari 1975

De Tijd sedert 1 januari 1975

Vrij Nederland sedert 1 januari 1975

Per 31 december 1975 waren in de bibliografie Nederlandse politieke partijen 9000 kaartjes opgenomen.

4.3 Systematische catalogus Nederlandse politieke partijen

De alfabetisch geordende bibliografie is verwerkt in de systematische catalogus. Deze systematische catalogus is onderverdeeld in de volgende rubrieken en sub-rubrieken:

1. Algemeen, diversen. Onder deze rubriek valt alles, wat niet onder één van de volgende rubrieken is in te delen. Periodiek wordt nagegaan of hieruit afzonderlijke rubrieken kunnen worden gevormd. Op deze wijze kwamen enkele van de hieronder genoemde rubrieken tot stand.

2. Nederlandse politieke partijen

2.1 Algemeen. In deze rubriek worden boeken en artikelen opgenomen, die over vier of meer partijen handelen.

2.2 Anarchisme/anarchistische organisaties. Deze rubriek betreft anarchistische organisaties in het algemeen. De specifiek anarchistische partijen, bijvoorbeeld de Socialistische Partij van Kolthek, vallen onder rubriek 2.8.

2.3 Fascisme/fascistische partijen. Deze rubriek betreft fascistische en nationaal-socialistische partijen in het algemeen. De specifiek fascistische en nationaal-socialistische partijen, bijvoorbeeld NSB en NSNAP, vallen onder rubriek 2.8.

2.4 Liberalisme/liberale partijen. Deze rubriek betreft liberale partijen in het algemeen. De specifiek liberale partijen, bijvoorbeeld Liberale Staatspartij en VVD, vallen onder rubriek 2.8.

2.5 Socialisme/socialistische partijen. Deze rubriek betreft socialistische partijen in het algemeen. De specifiek socialistische partijen, bijvoorbeeld SDAP en PvdA, vallen onder rubriek 2.8.

2.6 Confessionele partijen. Deze rubriek betreft confessionele partijen in het algemeen (het begrip confessionele partij, wenselijkheid van confessionele partijen enz.). De specifiek confessionele partijen, bijvoorbeeld KVP en SGP, vallen onder rubriek 2.8. De samenwerking tussen ARP, CHU en KVP in het CDA valt onder rubriek 3.2.

2.7 Protestants-christelijke partijen. Deze rubriek betreft protestants-christelijke partijen in het algemeen. De specifiek protestants-christelijke partijen, bijvoorbeeld ARP en GPV, vallen onder rubriek 2.8.

2.8 Alfabetisch geordend op partijnaam. In deze rubriek zijn boeken en artikelen opgenomen per politieke partij in alfabetische volgorde: Anti-Misdaad Partij, Anti-Revolutionaire Partij, Boerenpartij, Bruggroep enz.

3. Relaties tussen partijen
- 3.1 Alfabetisch. In deze rubriek zijn de relaties tussen de politieke partijen alfabetisch geordend, bijvoorbeeld: ARP - CHU, ARP - D'66.
- 3.2 Samenwerking confessionele partijen. Dit is de rubriek voor de samenwerking van ARP, CHU en KVP in het CDA.
- 3.3 Samenwerking progressieve partijen. In deze rubriek zijn boeken en artikelen opgenomen over de samenwerking tussen D'66, PPR en PvdA (eventueel PSP en CPN).
4. Organisatorische structuur algemeen. In deze rubriek worden boeken, artikelen en teksten (reglementen, statuten e.d.) opgenomen over de organisatorische structuur van de politieke partijen in het algemeen of van twee of meer partijen. Boeken, artikelen en teksten over de organisatorische structuur van één politieke partij worden opgenomen in rubriek 2.8, waarvoor per partij een afzonderlijke sub-rubriek is geopend.
5. Theoretische aspecten. Deze rubriek betreft boeken en artikelen over theoretische aspecten van de politieke partij(vorming), uitgezonderd de organisatorische structuur.
6. Kabinetscrises en kabinetsformaties. Deze rubriek betreft kabinetscrises en kabinetsformaties in het algemeen en de afzonderlijke crises en formaties.
7. Kiesstelsel. Deze rubriek betreft boeken en artikelen over het bestaande kiesstelsel (Tweede Kamer en Eerste Kamer) en over wijzigingen of voorstellen tot wijziging van het kiesstelsel.
8. Verkiezingen. Deze rubriek betreft boeken en artikelen over gehouden verkiezingen voor de Tweede Kamer, de Eerste Kamer, Provinciale Staten en Gemeenteraden. Deze rubriek is chronologisch geordend.
9. Openbare mening. Deze rubriek betreft onderzoeken van de openbare mening op het terrein van de binnenlandse politiek.
10. Democratisering. Deze rubriek betreft aspecten van democratisering, zoals kiezersinvloed, politieke participatie, buitenparlementaire actie, studentenbeweging e.d.
11. Parlement, regering, ministers, ambtenaren. In deze rubriek gaat het vooral om de houding van de politieke partijen ten opzichte van parlement, regering enz.
12. Dekolonisatie. Deze rubriek betreft voornamelijk de houding van de politieke partijen ten opzichte van de dekolonisatie van Indonesië en Nieuw-Guinea. Deze wat specialistische rubriek is ontstaan als gevolg van het onderwijs, dat over dit onderwerp gegeven wordt.

13. Werkgevers en werknemers. In deze rubriek worden opgenomen boeken en artikelen over werknemers- en werkgeversorganisaties en hun onderlinge verhouding; onder deze rubriek vallen ook stakingen. Er wordt voor dit onderwerp niet gericht gezocht.

14. Denkbeelden tijdens de Tweede Wereldoorlog over het partijstelsel.

15. Biografieën. Deze rubriek is beperkt tot biografisch materiaal van en over Nederlandse politici.

16. Buitenlandse politieke partijen. Rubriek voor boeken en artikelen over buitenlandse politieke partijen. Er wordt voor dit onderwerp niet gericht gezocht.

17. Vrouwenemancipatie. Deze specialistische rubriek is opgenomen omdat over dit onderwerp mogelijk een werkcollege zal worden gegeven.

18. Groningen. Rubriek voor boeken en artikelen over voornamelijk partij-politieke ontwikkelingen in de provincie en in de stad Groningen.

19. Koninklijk Huis. Er wordt voor dit onderwerp niet gericht gezocht.

Per 31 december 1975 waren in de systematische catalogus Nederlandse politieke partijen 11.000 titels van boeken en artikelen opgenomen.

In bijlage II wordt een overzicht gegeven van alle rubrieken en subrubrieken met de bijbehorende aantallen kaartjes.

4.4 *Uittrekselsysteem*

Van de door de staf gelezen boeken en artikelen worden uittreksels gemaakt op uittrekselkaarten, die in een systeem worden verwerkt.

In dit systeem zijn ook uittreksels uit Keesings Historisch Archief opgenomen, voor zover deze betrekking hebben op de partij-politieke ontwikkeling in Nederland.

Doctoraal-studenten hebben KHA verwerkt voor de periode 1945 t/m 1973. Sedert 1 januari 1974 is KHA door stafleden voor het uittrekselsysteem bijgehouden.

Het Centrum ontvangt van de Rijksvoorlichtingsdienst de uitgave *Beleid Beschouwd*. Het blad wordt in zijn geheel bewaard.

Van de delen, die voor het onderzoek van belang zijn, worden uittreksels in het systeem opgenomen.

Daarnaast is op het Centrum een begin gemaakt met een systematische verwerking van een reeks partijbladen, dagbladen en weekbladen in het uittrekselsysteem.

De volgende partijbladen, waarvan wij een groot aantal op het Centrum ontvangen, worden sedert 1 januari 1974 door de stafleden in het uittrekselsysteem verwerkt:

Anti-Revolutionaire Staatskunde (ARP)
 De Banier (SGP)
 Christelijk Historisch Tijdschrift (CHU)
 D'emocraat (D'66) (voor zover verschenen)
 Gemeente en Gewest (KVP)
 Gemeente Paper (PPR)
 Liberaal Reveil (VVD)
 Linksaf (jongerenorganisatie PvdA)
 Ons Politeuma (GPV)
 Onze Binding (PvdA-Groningen)
 PK (PvdA)
 Politiek en Cultuur (CPN)
 Politiek Bulletin (DS'70)
 Politiek Overzicht (ARP, CHU, KVP)
 Politiek Perspectief (KVP)
 PPRAK (PPR)
 Radikaal (PSP)
 Socialisme en Democratie (PvdA)
 Vrijheid en Democratie (VVD)

Wat betreft de dagbladen was er het probleem dat in de Universiteitsbibliotheek te Groningen slechts één dagblad (Algemeen Handelsblad) wordt bewaard en ingebonden. Dank zij de welwillende medewerking van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag kon deze handicap worden overwonnen. Wij ontvingen ingebonden jaargangen in bruikleen ter bewerking voor het uittrekselsysteem.

Per 31 december 1975 waren de volgende dagbladen in het systeem verwerkt:

Algemeen Handelsblad 1945 t/m 1954 en mei-juni 1968

De Maasbode 1947 t/m 1948

De Nieuwe Nederlander 1945 t/m 1947

Trouw 1945 t/m 1950

De Tijd 1947 t/m 1948

De Volkskrant 1945 t/m 1948

Voor het onderzoek naar de partij-politieke ontwikkelingen in Nederland in de periode 1966 t/m 1968 (zie hierboven 3.1 en bijlage I) werd een plan ontwikkeld om een reeks periodieken uit die jaren te analyseren. Er werd een selectie gemaakt van 22 dagbladen en 7 weekbladen. Alweer dank zij medewerking van de Koninklijke Bibliotheek konden deze periodieken op ons Centrum worden geraadpleegd. Doctoraal-studenten en stafleden zijn begonnen met een analyse van dit materiaal. Per 31 december 1975 waren van de betrokken bladen de volgende perioden behandeld:

dagbladen

Algemeen Dagblad januari t/m juni 1966
 Algemeen Handelsblad januari t/m december 1966
 Het Binnenhof januari t/m april 1966
 Friesch Dagblad januari t/m juni 1966
 Friesche Koerier januari t/m april 1966
 De Gelderlander januari t/m april 1966
 Haagsche Courant januari t/m april 1966
 Haarlems Dagblad januari t/m april 1966
 Leeuwarder Courant januari t/m april 1966
 Nieuwe Rotterdamse Courant januari t/m mei 1966
 Het Nieuwsblad van het Noorden januari t/m april 1966
 Het Parool januari t/m april 1966
 De Rotterdammer januari t/m april 1966
 De Telegraaf januari t/m april 1966
 Trouw januari t/m april 1966
 De Tijd januari t/m april 1966
 Utrechtsch Nieuwsblad januari t/m april 1966
 Het Vaderland januari t/m april 1966
 De Volkskrant januari t/m april 1966
 Het Vrije Volk januari t/m april 1966
 De Waarheid januari t/m juni 1966
 Winschoter Courant januari t/m april 1966

weekbladen

Elseviers Magazine januari t/m maart 1966
 De Groene Amsterdammer januari t/m maart 1966
 Haagse Post januari t/m maart 1966
 Hervormd Nederland januari t/m maart 1966
 Nederlandse Gedachten januari t/m maart 1966
 De Nieuwe Linie januari t/m maart 1966
 Vrij Nederland januari t/m maart 1966

Het selecteren, vergaren en verwerken van de gegevens verloopt als volgt. Per dag wordt nagegaan welke berichten elk afzonderlijk dagblad geeft over partij-politieke ontwikkelingen en maatschappelijke ontwikkelingen, waarvan de partij-politiek een reflectie vormt. Van die berichten wordt een kort uittreksel gemaakt. Indien een krant op een dag geen berichten hierover heeft, wordt voor dat dagblad en voor die datum vermeld: "geen bericht".

Voor de weekbladen wordt op overeenkomstige wijze gehandeld. Vervolgens worden de berichten per dag (voor de weekbladen per week) verzameld en alfabetisch op naam van de periodieken geordend. In deze vorm wordt het geheel gestencild. In bijlage V worden de berichten van 3 februari 1966 als voorbeeld gegeven voor de dagbladen; in bijlage VI worden de berichten van 29 januari 1966 als voorbeeld voor de weekbladen gegeven. Dit materiaal, dat reeds enkele honderden gestencilde bladzijden omvat, kan op verschillende manieren worden gebruikt. Het omvat een uitgebreide chronologie van de gebeurtenissen in de betrokken periode. Daarnaast kan eenvoudig worden nagegaan welke periodieken bepaalde berichten al dan niet geven en, als berichten worden vermeld, in welke geest dit geschiedt. Bovendien worden alle berichten uit de stencils in het uittrekselsysteem verwerkt. Uit bijlagen V en VI mag men uiteraard geen conclusies trekken. Uit bovenstaande beschrijving volgt dat in het uittrekselsysteem samenvattingen en uittreksels zijn verwerkt uit boeken en van artikelen uit partijbladen, weekbladen, maandbladen en dagbladen. De uittreksels worden gemaakt op voorgedrukte kaarten (17 x 23 cm) met vermelding van onderwerp, auteursnaam, titel, plaats en jaar van uitgave, bladzijdenummering en bibliotheek waar de betrokken publicatie aanwezig is. Per 31 december 1975 bevatte het uittreksel 9.000 kaarten. Deze kaarten zijn volgens de indeling van de systematische catalogus (zie hierboven 4.3) in kaartenbakken opgeborgen. In bijlage III wordt een overzicht gegeven van alle rubrieken en sub-rubrieken met de bijbehorende aantallen kaarten.

4.5 *Knipselarchief*

Vanaf 1970 zijn door prof. Lipschits knipsels bewaard over partij-politieke ontwikkelingen die waren bedoeld voor persoonlijk gebruik. Deze knipsels zijn opgeplakt en systematisch geordend. Sinds 1 september 1973 worden De Volkskrant, NRC-Handelsblad en Het Nieuwsblad van het Noorden geknipt. De knipsels worden opgeplakt, gerubriceerd en in mappen opgeborgen. Per 31 december 1975 bevatte het archief 7.000 knipsels. De rubricering loopt niet geheel parallel aan die van de systematische catalogus. In bijlage IV wordt een overzicht gegeven van alle rubrieken en sub-rubrieken met de bijbehorende aantallen knipsels.

4.6 Personenregister Nederlandse politiek

Voor het samenstellen van het personenregister is uitgegaan van Keesings Historisch Archief. Van deze uitgave zijn de jaargangen 1945 t/m 1974 nagegaan op de personen, die in de Nederlandse politiek een rol speelden. Voor elk van hen is een kaartje (8 x 13 cm) gemaakt met naam en voorletters. Op het kaartje worden jaargang en bladzijde van KHA aangegeven, waar de betrokkene staat vermeld. Op deze wijze kunnen vrij gemakkelijk gegevens worden verzameld over de personen, die in het register zijn opgenomen.

In Keesings Historisch Archief staan voornamelijk feitelijke gegevens vermeld. Om ook oordelen en meningen over personen door middel van het register te kunnen opzoeken, worden door staf en studenten boeken verwerkt. Per 31 december 1975 waren een dertigtal boeken nagegaan. Voorrang werd gegeven aan "ego-documenten" zonder namenregisters. Overigens is bij boeken met registers gebleken dat die registers niet altijd betrouwbaar zijn. Enkele voorbeelden van boeken, die in het personenregister zijn verwerkt:

Algra, H.: "Mijn werk, mijn leven" (Assen, 1970)

Ammerlaan, R.: "Het verschijnsel Schmelzer. Uit het dagboek van een politieke teckel" (Leiden, 1973)

Berg, J.Th.J. van den en H.A.A. Molleman: "Crisis in de Nederlandse politiek" (Alphen a/d Rijn, 1975)

Drees, W.: "Neerslag van een werkzaam leven" (Assen, 1972)

Duynstee, F.J.F.M.: "De kabinetsformaties 1946-1965" (Deventer, 1966)

Faas, H.: "God, Nederland en de franje. Necrologie van het Nederlandse partijwezen" (Utrecht/Antwerpen, 1967)

Hoekstra, D.J.: "Partijvernieuwing in politiek Nederland. Samenvatting en commentaar" (Alphen a/d Rijn, 1968)

Hofland, H.J.A.: "Tegels lichten of ware verhalen over de autoriteiten in het land van de voldongen feiten" (Amsterdam, 1972)

Scheps, J.H.: "Twaalf over drie" (Apeldoorn, 1972)

Stikker, D.U.: "Memoires. Herinneringen uit de lange jaren waarin ik betrokken was bij de voortdurende wereldcrisis" (Rotterdam/Den Haag, 1966)

Vondeling, A.: "Nasmaak en voorproef. Een handvol ervaringen en ideeën" (Amsterdam, 1968)

Per 31 december 1975 waren 4.000 kaartjes opgenomen in het Personenregister Nederlandse politiek. Aangezien voor verschillende personen méér kaartjes werden gemaakt, staan in het register naar schatting 3.000 namen vermeld.

4.7 Trefwoordencatalogus

Deze catalogus bevat een reeks begrippen en organisaties, die als zodanig niet in onze systemen voorkomen. De gebruiker wordt verwezen naar de betrokken rubrieken in de systematische catalogus, het uittrekselsysteem en het knipselarchief.

Enkele voorbeelden:

Centrum voor Staatkundige Vorming: zie KVP

Club van Utrecht: zie RKPN

Comité-Welter: zie KNP

4.8 Periodiekencatalogus

Dit is een kaartsysteem van de periodieken (tijdschriften, weekbladen, dagbladen, partijbladen) die voor ons onderzoek van belang kunnen zijn. Van elke periodiek worden zoveel mogelijk basisgegevens vermeld: datum van eerste uitgave, eventueel datum van opheffing, adres, partij-affiliatie, bibliotheken waarin de betrokken periodiek wordt bewaard, enz. Bovendien wordt aangegeven of en tot hoever de periodiek in de overige documentatiesystemen op het Centrum is verwerkt.

4.9 Catalogus Nederlandse politieke partijen

In deze catalogus zijn de Nederlandse politieke partijen opgenomen. Hierbij is uitgegaan van de lijst van partijen, die bij de Kiesraad waren ingeschreven of nog zijn ingeschreven. Iedere partij staat op een afzonderlijke kaart, waarop zoveel mogelijk basisgegevens worden vermeld: adressen, telefoonnummers, wetenschappelijke bureaus, enz.

4.10 Systeem voor bewaarplaatsen archieven

Het is moeilijk een overzicht te krijgen van de bewaarplaatsen van archieven van politieke partijen, van hun nevenorganisaties en van personen die een rol in het partij-politieke leven hebben gespeeld. Op het Centrum wordt een poging hiertoe gedaan, maar van een grondige aanpak is (nog) geen sprake. De bestaande politieke partijen en hun wetenschappelijke bureaus zijn bezocht (zie hieronder 6.1) en bij die gelegenheid is gevraagd naar de bewaarplaats van de partij-archieven en naar de voorwaarden waarop deze toe-

gankelijk zijn voor wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast is in het Algemeen Rijksarchief, het Katholiek Documentatie Centrum, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie en het Sociaal-Historisch Centrum Limburg onderzoek gedaan naar de aanwezigheid van voor ons Centrum belangrijke archieven. Deze gegevens zijn in het systeem voor bewaarplaatsen archieven opgenomen. Doel van deze activiteit is een zo volledig mogelijke archievencatalogus samen te stellen ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek.

4.11 Handelingen, Bijlagen, Aanhangsel en Staatsblad

Sedert december 1973 loopt een abonnement op de Handelingen der Staten-Generaal, op de Bijlagen bij deze Handelingen, op het Aanhangsel van de Handelingen en op het Staatsblad. De stukken worden in ordners opgeborgen volgens een systematiek, die is gebaseerd op acht rubrieken. Voor elke rubriek worden vervolgornders gebruikt. De acht rubrieken zijn:

- a. Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze stukken worden op volgnummer en datum van vergadering opgeborgen.
- b. Handelingen van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Deze stukken worden op overeenkomstige wijze opgeborgen.
- c. Bijlagen bij de Handelingen der Staten-Generaal. Deze stukken worden opgeborgen op (onderwerp-)nummer en op de daarbij behorende volgnummers.
- d. Rijksbegroting. De Rijksbegroting is in feite één van de Bijlagen, maar gezien de omvang worden deze stukken in een afzonderlijke ordner opgeborgen.
- e. Aanhangsel tot het Verslag van de Handelingen der Tweede Kamer. Dit Aanhangsel bevat de vragen van de leden van de Tweede Kamer aan de ministers en de antwoorden van de ministers. Deze stukken worden op volgnummer van de vragen opgeborgen.
- f. Aanhangsel tot het Verslag van de Handelingen der Eerste Kamer. Deze stukken worden op overeenkomstige wijze opgeborgen.
- g. Verslagen van openbare vergaderingen van Vaste Commissies. Deze stukken worden per commissie opgeborgen.
- h. Staatsblad. Het Staatsblad wordt op volgnummer opgeborgen.

5. ARCHIEVEN EN INTERVIEWS

5.1 Archieven

Hierboven (4.10) is gewezen op de moeilijkheid een overzicht te krijgen van de bewaarplaatsen van voor ons onderzoek belangrijke archieven. Onze - gedeeltelijk geslaagde - pogingen daar iets aan te doen waren gericht op het catalogiseren van de bewaarplaatsen en niet op het verwerven van bestaande archieven. In de loop der jaren is ons echter een viertal archieven aangeboden, dat door het Centrum in bewaring is ontvangen. De erven-Schilthuis deponerden in Groningen het archief van mr. G.J.C. Schilthuis, tot 1946 secretaris van de Vrijzinnig-Democratische Bond. Drs. J.P. Menting stelde zijn persoonlijk archief met stukken over de Pacifistisch Socialistische Partij voor onderzoek ter beschikking. Hetzelfde hebben de heren A.J. Meerburg en N. Schwarz, ex-leden van het Hoofdbestuur van D'66, gedaan.

Naast deze activiteiten ten aanzien van bestaande archieven houden wij ons als Centrum bezig met het 'creëren' van archieven. Het gaat hierbij om een geluidsarchief, een beeldarchief en een interviewarchief.

5.2 Geluidsarchief

Het geluidsarchief wordt opgebouwd in nauwe samenwerking met de Stichting Film en Wetenschap (SFW) te Utrecht, in het bijzonder drs. R.L. Schuurmsma, Hoofd van het Dokumentatiecentrum van SFW, met drs. R.H. Cools, voormalig Hoofd van het Geluidsarchief van de SFW en met diens opvolger drs. J.H.Th. Jansen, Hoofd van het Audiovisueel Archief van de SFW.

De gang van zaken bij de opbouw van het geluidsarchief is als volgt. Van de SFW ontvangen wij lijsten met korte inhoudsopgaven van geluidsmateriaal, dat mogelijk van belang is voor ons onderzoek. Op het Centrum wordt uit deze lijsten een selectie gemaakt op basis van relevantie en prioriteit. Het geselecteerde materiaal wordt in de vorm van geluidsbanden uit Utrecht naar Groningen gestuurd, waar het in drievoud wordt uitgetikt. Hiervan gaat één exemplaar naar de SFW; twee exemplaren worden op het Centrum in ordners opgeborgen. Verwijzingen

naar de uitgetikte teksten worden verwerkt in het uittrekselsysteem (zie hierboven 4.4), waardoor ze voor de gebruiker vindbaar zijn en toegankelijk worden gemaakt.

In bijlage VII wordt een overzicht gegeven van de per 31 december 1975 uitgetikte en aan de SFW verzonden teksten van geluidsbanden. In bijlage VIII worden drie voorbeelden van uitgetikte teksten gegeven: een radio-toespraak van K. Vorrink op 30 januari 1946, een verkiezings-toespraak van L.J.M. Beel te Maastricht op 6 juli 1948 en een door G. Hoek verzorgde radio-uitzending op 24 januari 1951 over de kabinets-crisis.

Tegen het einde van 1975 zijn wij begonnen met het maken van geluidsopnamen op partij-politieke bijeenkomsten in het noorden van het land. Op 1 november 1975 werd op het CDA-Congres in Groningen de redevoering van mr. W. Aantjes opgenomen. Op een door de JOVD op 22 november 1975 te Groningen belegde conferentie werden de inleidingen opgenomen van mr. D.U. Stikker, mr. A.M. Goudsmit en de heer H.H. Jacobse. De vergadering van de Partijraad van de ARP, die op 13 december 1975 te Hoogeveen werd gehouden, is integraal opgenomen.

5.3 *Beeldarchief*

In juni 1974 heeft prof. Lipschits een bezoek gebracht aan het archief van de NOS en besprekingen gevoerd met de heren J. van Os van den Abeelen, T. Neelissen en G. Pott. Besloten werd tot samenwerking bij de samenstelling van een beeldarchief over de Nederlandse politieke partijen. Om beeldmateriaal over te mogen nemen uit het NOS-archief is toestemming nodig van de afzonderlijke zendgemachtigde omroeporganisaties en van de NOS. Die toestemming kreeg het Centrum eind 1974.

Drs. J.Th.M. Bank, toen nog als wetenschappelijk medewerker aan ons Centrum verbonden, heeft de organisatie opgezet en de eerste beeldbanden samengesteld. De gang van zaken is als volgt:

- a. Aan de hand van het kaartsysteem van het NOS-archief wordt nagegaan of er over een bepaald onderwerp uit de partij-politiek geschikt beeldmateriaal bestaat om een videoband van 60 minuten te vullen. De onderwerpen worden op stafvergaderingen van het Centrum besproken.
- b. Het geselecteerde beeldmateriaal wordt op het NOS-archief met een viewer bekeken. Voor het samenstellen van een videoband van 60 minuten over één onderwerp moeten tal van banden worden bekeken (voor het ontstaan van D'66 bijvoorbeeld banden van Brandpunt, Achter het Nieuws enz.).

Van die verschillende banden wordt aangegeven welke delen gebruikt zullen worden.

c. Van die delen wordt op het NOS-archief één band gemaakt, die naar de Stichting Film en Wetenschap in Utrecht wordt gestuurd. Vanuit het Centrum wordt een lege videoband gestuurd, die ons door de Faculteit der Letteren ter beschikking wordt gesteld. Dank zij medewerking van mevr. F. Borst van de SFW wordt de NOS-band op onze videoband omgespoeld.

Wij zijn begonnen met het overnemen van een bestaande beeldband van precies 60 minuten: het gesprek tussen W.L. Brugsma en D.U. Stikker in de door de NOS verzorgde serie Markant. Nadat aan de hand van onze ervaringen de beschreven werkwijze was getoetst, werd voor de volgende onderwerpen elk een videoband uit het archiefmateriaal van de NOS samengesteld:

- a. het ontstaan en de opkomst van D'66;
- b. Nieuw Links in de PvdA;
- c. de Nacht van Schmelzer.

Door het vertrek van de heer Bank (zie hierboven 1.2) is deze activiteit van het Centrum even stil komen te liggen. Er zijn nu weer plannen ontwikkeld voor de uitbreiding van dit beeldarchief. Bovendien is bij de Faculteit der Letteren een aanvraag ingediend voor een video-cassetterecorder; bij toewijzing hiervan kunnen op het Centrum rechtstreeks tv-uitzendingen worden opgenomen.

5.4 Interviews

Een moderne vorm van het 'creëren' van een archief is het op geluidsband opnemen van vraaggesprekken met politici. Hiermee is in 1974 op het Centrum een begin gemaakt. De vraaggesprekken worden opgenomen op bandapparatuur, die door de Faculteit der Letteren beschikbaar is gesteld.

Per 31 december 1975 waren de volgende personen door de heer Bank geïnterviewd:

Th.J.A.M. van Lier op 1 april 1974 (geen bandopname)

F. Daams op 1 april 1974 (geen bandopname)

G.E. van Walsum op 7 mei 1974

D.U. Stikker op 13 mei 1974

W. Schermerhorn op 17 mei 1974

S. Schuyer op 13 juni 1974

J. Willems op 27 juni 1974
 W. Verkade op 9 september 1974
 P.R. Baehr op 24 september 1974
 J. van der Woude op 30 september 1974 (geen bandopname)
 J. Tans op 1 oktober 1974
 M.A. Veltman op 10 oktober 1974
 H. Brugmans op 17 oktober 1974
 L. Timp op 15 november 1974
 J. van der Brink op 13 januari 1975
 G.E. van Walsum op 14 januari 1975 (vervolginterview, afgenomen door drs. Bank en prof. Lipschits)
 E.C. Visser op 21 januari 1975 (geen bandopname)
 J.G. van der Ploeg op 30 januari 1975
 M. van der Goes van Naters op 30 januari 1975
 H. Kolfschoten op 6 februari 1975
 W. Thomassen op 11 februari 1975
 E. Nypels op 14 februari 1975
 J.P.A. Gruijters op 10 maart 1975
 J. Donner op 4 april 1975
 W. Hendriks op 2 mei 1975
 S. Korteweg op 5 juni 1975
 H. Visser op 16 juni 1975
 D.U. Stikker op 7 juli 1975 (vervolginterview, afgenomen door drs. Bank en prof. Lipschits)

De interview-procedure is als volgt:

- a. Op de stafvergadering wordt besproken welke politicus zal worden geïnterviewd. Hierbij gelden voor het Centrum bepaalde prioriteiten, die zowel gebaseerd kunnen zijn op een periode (bijvoorbeeld de jaren 1945 en 1946) als op een gebeurtenis (bijvoorbeeld de oprichting van D'66). De betrokkene wordt schriftelijk om toestemming gevraagd, waarbij doel en methode van het onderzoek worden omschreven.
- b. Als de betrokkene toestemming verleent wordt op het Centrum het interview voorbereid. Hierbij kan een vruchtbaar gebruik worden gemaakt van de reeds beschreven documentatiesystemen.
- c. Na deze voorbereiding vindt het interview plaats. Het gesprek wordt als regel op de band opgenomen.
- d. De band wordt op het Centrum eerst in 'klad' uitgetikt. Dit is noodzakelijk gebleken, doordat soms gedeelten van het gesprek moeilijk verstaanbaar zijn. Dit 'klad-exemplaar' wordt door één van de stafleden

gecontroleerd aan de hand van de bandopname. Na correctie wordt het interview in het net getikt.

e. Het uitgetikte interview wordt aan de betrokkene gestuurd met het verzoek om toestemming voor een vervolg-interview.

Deze procedure is zeer tijdrovend, vooral door het tweemaal uittikken van de band-opname. Het gesprek neemt gewoonlijk al verschillende uren in beslag. Pogingen om de band meteen in het net uit te tikken zijn mislukt. De typiste moest dan vaak iemand anders uit zijn werk halen om met haar een moeilijk verstaanbare passage te beluisteren. Bovendien moest zij dan steeds de spelling van de genoemde namen controleren. Omdat de bewerking zo tijdrovend was en omdat in het begin met een hoge frequentie interviews zijn afgenomen, is er een grote achterstand ontstaan in de uitwerking. Het aanvragen van nieuwe interviews is voorlopig stopgezet teneinde eerst een deel van de achterstand in te lopen.

Er bestaat een zeker verschil van aard tussen het eerste interview en het vervolginterview. Bij het tweede interview wordt gewoonlijk dieper ingegaan op problemen, die in het eerste interview aan de orde werden gesteld. Het gebruik van een recorder levert geen onoverkomelijke moeilijkheden op.

Het is ons duidelijk gebleken dat deze vraaggesprekken een noodzakelijke aanvulling vormen op de in archieven bewaarde teksten en de memoires. In vele gevallen kan het vraaggesprek het ontbreken van geschreven bronnen compenseren. Bij het gebruiken van het interview als bron dient men zich uiteraard bewust te zijn van het bijzondere karakter van het materiaal. Voor de beoefening van de hedendaagse geschiedenis is het interview een vrijwel onmisbare bron. Het is daarom verheugend dat er bij de politici een zo grote mate van bereidheid tot medewerking bestaat. Het is zelden voorgekomen dat een verzoek tot het houden van een vraaggesprek is geweigerd. Wel worden gewoonlijk eisen gesteld ten aanzien van de geheimhouding, op z'n minst dat zonder toestemming van de ondervraagde de geluidsbanden niet door derden mogen worden afgeluisterd en de uitgetikte teksten niet door derden mogen worden gelezen. Normaal gesproken zou in dit jaarboek geen tekst van een gehouden interview kunnen worden opgenomen. De heer Van Walsum heeft echter het met hem op 7 mei 1974 gehouden vraaggesprek bewerkt en toestemming gegeven de tekst in hetboek te publiceren. Die tekst is opgenomen in bijlage IX.

6. RELATIES MET POLITIEKE PARTIJEN, WETENSCHAPPELIJKE INSTELLINGEN EN BIBLIOTHEKEN IN NEDERLAND

6.1 Relaties met politieke partijen

Eén van de eerste taken van het Centrum was uiteraard het aanknopen van relaties met de politieke partijen en hun wetenschappelijke bureaus. Van alle politieke partijen, die in de Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd, werden de besturen aangeschreven, evenals de besturen van hun wetenschappelijke bureaus. Vervolgens legde de heer Bank een reeks bezoeken af. De volgende personen, die op de aangegeven data de vermelde functies bekleedden, werden bezocht:

Voor de Anti-Revolutionaire Partij:

- de heer G. Corporaal, secretaris van de ARP, op 16 mei 1974;
- drs. W. Hoogendijk, directeur van de Dr. Abraham Kuypersstichting, op 31 mei 1974.

Voor de Boerenpartij:

- de heer S. van Marion, secretaris van de Boerenpartij, op 19 september 1974.

Voor de Christelijk-Historische Unie:

- mevrouw E. Sleijser-Tegelaar, stafmedewerkster van de Savornin Lohmanstichting, op 16 mei 1974;
- de heer J. Lindenberg, directeur van het bureau van de CHU, op 6 juni 1974.

Met de Communistische Partij van Nederland is het niet gelukt een afspraak te maken.

Voor Democraten '66:

- drs. Ch.E.L. Mertens, secretaris van D'66, op 6 mei 1974;
- drs. E. Nypels, directeur van de Stichting Wetenschappelijk Bureau van D'66, op 9 mei 1974.

Voor Democratisch-Socialisten '70:

- de heer R.E.F.M. Nijhof, secretaris van DS'70, op 6 juni 1974.

Voor het Gereformeerd Politiek Verbond:

- de heer G.J. Schutte, secretaris van het GPV, op 16 september 1974.

Voor de Katholieke Volkspartij:

- drs. H. Gribnau, secretaris van de KVP, op 17 april 1974;
- mr. F. Bibo, directeur van het Centrum voor Staatkundige Vorming, op 17 april 1974.

Voor de Pacifistisch-Socialistische Partij:

- de heer H. Hoogen Stoevenbeld, secretaris van de PSP, op 4 juni 1974.

Voor de Partij van de Arbeid:

- drs. M. van Hasselt, waarnemend directeur van de Wiardi Beckman Stichting, op 12 oktober 1974;

- drs. H. van Stiphout, directeur van de Wiardi Beckman Stichting, op 22 april 1974;

- drs. G. Heyne den Bak, secretaris van de PvdA, op 23 april 1974.

Voor de Politieke Partij Radikalen:

- drs. C. Visser, secretaris van de PPR, op 21 mei 1974;

- mevrouw M. Neervoort, stafmedewerkster van de Studiestichting voor Radikale Politiek, op 5 juni 1974.

Met de Rooms-Katholieke Partij Nederland moet nog contact worden opgenomen.

Voor de Staatkundig-Gereformeerde Partij:

- de heer W.L.N. Donker, secretaris van het Studie- en Voorlichtingscentrum SGP, op 27 september 1974.

Voor de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie:

- mr. F. Korthals Altes, secretaris van de VVD, op 20 mei 1974;

- drs. P. Schönherr, stafmedewerker van de Teldersstichting, op 10 juni 1974.

Bij de gesprekken werden standaardvragen gesteld over:

- a. statuten en organisatie;
- b. criteria bij de ledenadministratie, die een beeld kunnen geven van de samenstelling van het ledenbestand;
- c. publicaties en tijdschriften;
- d. de staat en de toegankelijkheid van het archief van de partij, respectievelijk het wetenschappelijk bureau;
- e. samenwerkingsverbanden, zowel nationaal als internationaal;
- f. het beleid van de directeuren van de wetenschappelijke bureaus;
- g. de relatie tussen wetenschappelijk bureau en partij.

Van elk gesprek is een protocol opgesteld, dat ter correctie aan de betrokken persoon werd gestuurd. Deze stukken worden eventueel met statuten en reglementen per partij in mappen op het Centrum bewaard.

Het afleggen van deze bezoeken was een tijdrovende zaak, maar heeft wel resultaten opgeleverd. Verrassend was de zeer grote mate van bereidheid bij vrijwel alle ondervraagde partijfunctionarissen medewerking te verlenen aan het onderzoek. Het Centrum ontvangt regelmatig publicaties van de politieke partijen en van hun wetenschappelijke bureaus ten geschenke; in vrijwel alle gevallen is het Centrum geplaatsd op de verzendlijst voor

periodieke uitgaven. In bijlage X wordt een overzicht gegeven van de per 31 december 1975 ontvangen geschenken; hierin zijn tevens de schenkingen van particulieren opgenomen.

6.2 Relaties met coördinerende instanties

Het onderzoek naar de Nederlandse politieke partijen valt binnen de belangstellingssfeer van drie coördinerende instanties. Vanaf het begin van het onderzoek zijn nauwe relaties onderhouden met de Coördinatiecommissie voor de Bestudering van de Parlementaire Geschiedenis, die onder voorzitterschap staat van prof. mr. F.J.F.M. Duynstee. Prof. Lipschits is lid van deze Coördinatiecommissie. Alle gehouden vergaderingen zijn door hem bijgewoond. De Coördinatiecommissie is steeds op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen op het Centrum.

In een rapport van de Historisch-Wetenschappelijke Commissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen ("Rapport over de huidige stand en toekomstige planning van het wetenschappelijk onderzoek der Nederlandse geschiedenis"; Amsterdam, 1974) wordt ons onderzoek genoemd als één van de lopende wetenschappelijke onderzoeksprojecten. De Historisch-Wetenschappelijke Commissie wordt op de hoogte gehouden van de werkzaamheden van het Centrum.

In 1975 is opgericht de Nederlandse Stichting voor Politicologisch Onderzoek. Deze instelling is op de hoogte gebracht van de in februari 1975 bij Z.W.O. ingediende subsidie-aanvraag. Op verzoek van het bestuur heeft prof. Lipschits zitting genomen in de Werkgemeenschap Nederlandse Politiek van de Stichting.

6.3 Relaties met het Centrum voor de Parlementaire Geschiedenis van Nederland van na de Tweede Wereldoorlog

Binnen het kader van de Katholieke Universiteit Nijmegen functioneert het Centrum voor de Parlementaire Geschiedenis van Nederland van na de Tweede Wereldoorlog, dat onder leiding staat van prof. mr. F.J.F.M. Duynstee. Het studie-object van het Nijmeegse Centrum en dat van het Groninger Centrum liggen dicht bij elkaar (zie 2.2 hierboven). Om doublures te voorkomen houden beide centra elkaar van hun activiteiten op de hoogte. Medewerkers van de centra onderhouden regelmatig contact; zij hebben over en weer bezoeken afgelegd.

6.4 Relaties met universiteiten

Er bestaat regelmatig contact met prof. dr. H. Daalder en prof. dr. N. Cramer, hoogleraren aan de Rijksuniversiteit Leiden, over verschillende aspecten van onze activiteiten. Prof. dr. A.F. Manning, hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, heeft ons op verzoek verschillende adviezen gegeven. Bovendien kregen wij van prof. Manning een overzicht van de voor hem vervaardigde scripties, die voor ons onderzoek van belang kunnen zijn. Een aantal van die scripties is bij de auteurs ter inzage gevraagd en in de diverse documentatiesystemen verwerkt.

Met prof. dr. H.W. von der Dunk, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Utrecht, bestaan regelmatige contacten. Dit wordt zeer vergemakkelijkt door de omstandigheid dat ons voormalig staflid drs. Bank thans medewerker is bij prof. Von der Dunk; bovendien geeft de heer Bank nog wekelijks college in Groningen in het kader van ons project (vergelijk hierboven 2.3) Het bleek dat onder leiding van prof. Von der Dunk enkele werkcolleges werden gegeven over onderwerpen, die verband houden met ons onderzoekobject; een groep studenten heeft gebruik gemaakt van ons materiaal. Aan het Instituut voor Geschiedenis te Utrecht zijn voorlopige plannen ontwikkeld over een onderzoek naar de reacties van een aantal Nederlandse politieke partijen op de Indonesische kwestie in de periode 1945-1949. Hierover heeft prof. Von der Dunk contact met ons opgenomen. Nagegaan zal worden of en in hoeverre samenwerking mogelijk is.

6.5 Relaties met bibliotheken

Bij onze werkzaamheden krijgen wij veel medewerking van de Koninklijke Bibliotheek, die ons leggers van dag- en weekbladen uitleende (zie hierboven 4.4). Ook van de kant van de Universiteitsbibliotheek Groningen wordt ons alle mogelijke steun gegeven.

Een bijzondere vorm van samenwerking is ontstaan met de Openbare Bibliotheek in Groningen. In Groningen wordt slechts NRC/Handelsblad volledig bewaard en ingebonden. Speciale abonnementen op een reeks dag- en weekbladen om ze te verzamelen en in te binden waren te kostbaar. Er heeft een aantal besprekingen plaatsgevonden tussen mr. W.R.H. Koops, bibliothecaris van de Rijksuniversiteit Groningen, de heer J.A. Nuijver, directeur van de Openbare Bibliotheek te Groningen en prof. Lipschits. Naar aanleiding van die gesprekken is het volgende plan ontwikkeld.

De periodieken, die door de Openbare Bibliotheek en haar filialen in Groningen

niet zelf worden bewaard, worden aan ons Centrum afgestaan. Dank zij bemiddeling van de heer Nuijver wordt het transport door de Openbare Bibliotheek verzorgd. Regelmatig ontvangen wij grote hoeveelheden materiaal, die op het Centrum worden gesorteerd en op volledigheid worden gecontroleerd. Op deze wijze hebben wij op het Centrum de beschikking gekregen over de volgende dag- en weekbladen:

Algemeen Dagblad	vanaf 1 augustus 1974
Leeuwarder Courant	vanaf 1 augustus 1974
Nederlands Dagblad	vanaf 1 juli 1974
Het Parool	vanaf 1 augustus 1974
De Telegraaf	vanaf 1 augustus 1974
Trouw	vanaf 1 januari 1974
De Volkskrant	vanaf 1 augustus 1974
De Waarheid	vanaf 1 januari 1974
Elseviers Magazine	vanaf 1 januari 1973
De Groene Amsterdammer	vanaf 1 januari 1973
Haagse Post	vanaf 1 januari 1973
De Nederlander	vanaf 1 mei 1974
Nederlandse Gedachten	vanaf 1 januari 1974
De Nieuwe Linie	vanaf 1 januari 1973
De Tijd	vanaf 1 september 1974
Vrij Nederland	vanaf 1 januari 1973

De toegankelijkheid van deze verzameling dag- en weekbladen voor staf en bezoekers wordt bemoeilijkt door de omstandigheid dat de periodieken niet ingebonden zijn. Dit materiaal is overigens niet alleen van belang voor onderzoek naar de partij-politieke ontwikkelingen. Ook voor onderzoek en voor het maken van scripties op de gebieden van internationale politiek (contemporaine geschiedenis), polemologie, politicologie, staatsrecht, sociologie der internationale betrekkingen enz. vormen dag- en weekbladen uitermate belangrijke en zelfs onmisbare bronnen. Het toegankelijk maken van dit materiaal door het te laten inbinden is derhalve niet alleen van belang voor het Centrum. Na overleg met de heren Koops en Nuijver is aan het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen gevraagd de Universiteitsbibliotheek de financiële middelen hiervoor toe te kennen.

7. RELATIES MET INSTELLINGEN EN PERSONEN IN HET BUITENLAND

7.1 Inleiding

In de enkele jaren van het bestaan van ons Centrum zijn wij door verschillende instellingen en personen uit het buitenland benaderd met verzoeken tot samenwerking bij het realiseren van bepaalde projecten. Met enthousiasme heeft de staf op deze verzoeken gereageerd en een begin gemaakt met de werkzaamheden. In een aantal gevallen is dit op een desillusie uitgelopen. Als voorbeeld kan dienen het "Parliamentary Parties Project" van de Universiteit van Wisconsin in de Verenigde Staten. Het doel van dit project was het laten schrijven en doen uitgeven van monografieën over de geschiedenis en de ontwikkeling van de in het parlement vertegenwoordigde partijen voor de periode 1945-1973 in twintig geselecteerde landen. Voor Nederland was prof. Lipschits uitgenodigd het boek te schrijven. In het jaarverslag van het Centrum over de periode 1 september 1973 - 1 september 1974 is hiervan uitvoerig melding gemaakt. Zelfs werd in een bijlage de inhoudsopgave van het te schrijven boek vermeld. Er is op het Centrum vrij veel werk aan besteed, maar toen bleek dat er voor dit project geen Amerikaanse uitgever te vinden was en de correspondentie in frequentie en duidelijkheid afnam, hebben wij de werkzaamheden hieraan stopgezet.

Dit is slechts een voorbeeld. Ook met andere plannen waarover wij uit het buitenland zijn benaderd hebben wij overeenkomstige ervaringen opgedaan. Dit heeft ons enthousiasme niet gedood, maar wel hebben wij geleerd voorzichtig te zijn met het aankondigen in jaarverslagen van in samenwerking met instellingen en personen in het buitenland te ondernemen studies. Hieronder beperken wij ons tot de reeds afgesloten studies.

7.2 *Fondation Nationale des Sciences Politiques*

Op de Fondation Nationale des Sciences Politiques te Parijs wordt een lijst samengesteld van "all the legal parties that exist or have been existing in all the independent countries of the world, since 1945". De leiding van dit project berust bij mej A. Karolyi. Op haar verzoek heeft het Centrum zich belast met het verzamelen van de gegevens over Nederland. Wij hebben ons beperkt tot de politieke partijen die in de periode 1946 t/m 1972 hebben deelgenomen aan de verkiezingen voor de

Tweede Kamer der Staten-Generaal. De volgende gegevens werden gevraagd:

- a. de officiële Nederlandse, Engelse en Franse naam;
- b. de datum van oprichting;
- c. jaar van deelname aan de verkiezingen.

Het verzamelen heeft meer tijd gekost dan was voorzien. Uit eigen gegevens, aangevuld met informatie van de Kiesraad, werd eerst een lijst samengesteld van alle politieke groeperingen die in de betrokken periode aan verkiezingen voor de Tweede Kamer hadden deelgenomen. Ons criterium hierbij was effectieve deelname: politieke groeperingen die zich wèl voor dit doel bij de Kiesraad hadden laten inschrijven, maar geen kieslijsten hebben ingediend, zijn niet opgenomen. Dit betekende een vermindering van 136 tot 67 politieke partijen.

Van de meeste van die organisaties was het adres van het secretariaat niet meer te achterhalen; in vele gevallen was de organisatie opgeheven. Aan de secretarissen van de veertien in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen werd een vragenlijst gestuurd. Van deze gelegenheid is tevens gebruik gemaakt om vragen te stellen over de oprichters en het ledental. De volgende vragen werden gesteld:

- a. Heeft uw politieke partij een officiële Engelse naam? Zo ja, welke? Zo niet, heeft u dan een voorstel voor een Engelse naam?
- b. Heeft uw politieke partij een officiële Franse naam? Zo ja, welke? Zo niet, heeft u een voorstel voor een Franse naam?
- c. Welke datum beschouwt u als oprichtingsdatum van uw politieke partij?
- d. Welke persoon (personen) beschouwt u als oprichter(s) van uw politieke partij?
- e. Kunt u ons het ledental van uw politieke partij geven met de daarbij behorende peildatum?

Alle veertien lijsten werden aan ons geretourneerd. Van de overige 53 partijen zijn de gegevens op andere wijze samengesteld. Met hulp van drs. R. Bremer en de heer A.H. Mackinnon M.A., beiden verbonden aan het Anglistisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, zijn de Nederlandse partijnamen in het Engels vertaald. Voor de Franse vertaling kregen wij hulp van mej. M. Rhemrev en de heer J. van Os van het Instituut voor Romaanse Talen van de Rijksuniversiteit Groningen. De data van oprichting werden zoveel mogelijk opgespoord; in enkele gevallen werd de datum van inschrijving van de Kiesraad gebruikt.

De gegevens werden verzameld en bewerkt door mej. C.C. de Beer (documentaliste), de heer G.G.J. Thissen (kandidaatsassistent) en prof. Lipschits (projectleider). Het resultaat is opgenomen in bijlage XI.

7.3 *International Comparative Political Parties Project*

Het International Comparative Political Parties Project staat onder leiding van Kenneth Janda, hoogleraar in de politicologie aan de Northwestern University, U.S.A. Aan deze instelling heeft men een systeem ontwikkeld om gegevens uit de vakliteratuur over politieke partijen in verschillende landen te vergelijken en te analyseren (Remote Information Query System). Dit systeem is toegepast op 52 landen, waaronder Nederland.

Aan prof. dr. A. Lijphart, verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden, en aan prof. Lipschits is gevraagd de gegevens over de Nederlandse situatie op hun juistheid en betrouwbaarheid te beoordelen. Hiertoe ontvingen wij een 'computer output' van de gegevens over zes partijen: KVP, PvdA, VVD, ARP, CHU en CPN. Het betreft gegevens van zeer uiteenlopende aard. Het algemene deel bestaat uit tabellen van de electorale aanhang: omvang, sociale samenstelling en geografische spreiding. Hierna volgen voor elk van de zes genoemde partijen afzonderlijk gegevens over: oorsprong, leiding, regeringsdeelname, geografische sterkte, partijprogramma, houding ten aanzien van een aantal politieke problemen, propaganda, financiën, organisatie, ideologische cohesie enz.

Voor het verzamelen van deze gegevens is gebruik gemaakt van 1876 bladzijden druks uit 112 bronnen, dat wil zeggen nog geen gemiddelde van 17 bladzijden per bron. Uit de literatuuropgave bleek dat het vrijwel uitsluitend om artikelen uit Engelstalige tijdschriften ging.

Doordat men zich in zeer belangrijke mate beperkt heeft tot artikelen in de Socialist International Information, de Yearbook of the International Socialist Labour Movement en de World Marxist Review zijn de informaties uit kringen van de PvdA en de CPN oververtegenwoordigd.

In enkele gevallen heeft dit geleid tot een karikatuur van andere partijen. Zo werd van de ARP gezegd dat deze partij zich waarschijnlijk tegen algemeen kiesrecht verzet omdat het beginsel van de volkssouvereiniteit wordt verworpen. Ook de beperking tot de zes genoemde partijen geeft een vertekening van het beeld. Aan dit laatste was niets meer te veranderen. Voor het overige heeft prof. Lipschits zestig wijzigingen voorgesteld, die vrijwel alle zijn overgenomen. De resultaten van het onderzoek zijn neergelegd in een boek, dat bij The Free Press zal verschijnen.

7.4 Universiteit van Saarland

Prof. dr. W. Lipgens, verbonden aan de Universität des Saarlandes, schrijft een boek over het beleid inzake de Europese integratie in een aantal West-Europese landen in de periode 1945-1950. Hij verzocht ons materiaal te verzamelen over de standpunten van de Nederlandse politieke partijen over deze kwestie in de betrokken periode. De Universiteit van Saarland zou de kosten vergoeden en een honorarium betalen. Ten behoeve van dit onderzoek van prof. Lipgens heeft drs. Bank met steun van de kandidaatsassistenten mej. B. Tanja en P.M. Hommes partijprogramma's, congresresoluties, redevoeringen enz. bestudeerd. De relevante delen hieruit zijn gefotokopieerd en met korte samenvattingen in het Duits aan prof. Lipgens gestuurd. Na overleg met Z.W.O. en met de Faculteit der Letteren is besloten het inmiddels ontvangen honorarium (DM 500) te gebruiken voor de financiering van enkele kosten van het Centrum.

8. STUDIES

8.1 Inleiding

Het Centrum is zowel documentatie- als studiecentrum. In de eerste periode lag de nadruk van de activiteiten geheel op de documentatie. Van de bereikte resultaten op dit terrein is hierboven (vooral onder 4 en 5) verslag uitgebracht. Zeker niet minder belangrijk is echter het (laten) verrichten van onderzoek en zo mogelijk het publiceren van de resultaten. Het Centrum is niet uitsluitend bedoeld als een werkplaats voor onderzoek door aan het Centrum verbonden stafleden. Ook het onderzoek door anderen op het betrokken terrein wordt zoveel mogelijk gesteund. Wij beschikken over een kleine studieruimte, waarvan in toenemende mate gebruik wordt gemaakt. Studenten gebruiken ons materiaal voor het vervaardigen van scripties en voor onderzoek in het kader van werkgroepen en projectgroepen. Het gaat hierbij voornamelijk om historici, sociologen en juristen, zowel uit Groningen (de grote meerderheid) als uit andere universiteitssteden. Daarnaast maakt een aantal personen van het Centrum gebruik voor dissertatieonderzoek, voor het schrijven van artikelen en voor het voorbereiden van lessen.

Een deel van het onderzoek is gericht op "intern gebruik". Daarnaast kan worden onderscheiden onderzoek voor "uitwendig gebruik": het publiceren van de resultaten. Om dit aan te moedigen en om een mogelijkheid tot publicatie te creëren is een contract gesloten tussen de Rijksuniversiteit Groningen en de Uitgeverij Kluwer B.V. Volgens dit contract zal onder auspiciën van het Studie- en Documentatiecentrum Nederlandse politieke partijen door de Uitgeverij Kluwer B.V. een serie monografieën worden uitgegeven. Het gaat hierbij om Cahiers van 64 à 80 pagina's op een formaat van 13½ bij 21½ cm. Er wordt naar gestreefd jaarlijks drie van deze Cahiers te doen uitgeven. In de samenvatting hieronder (zie 8.4) wordt hier nader op ingegaan.

Het op het Centrum verrichte onderzoek, dat een schriftelijke neerslag heeft gekregen of waarvan het de bedoeling is dat het een schriftelijke neerslag krijgt, kan in de volgende groepen worden onderscheiden.

8.2 Onderzoek door stafleden

In deze paragraaf gaat het om onderzoek van zowel zittende stafleden als van vroegere stafleden. Hierboven (zie 7.2) is reeds genoemd de lijst van politieke partijen, die sedert 1945 hebben deelgenomen aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze lijst werd samengesteld door mej. C.C. de Beer, de heer G.G.J. Thissen en prof. Lipschits op verzoek van de Fondation Nationale des Sciences Politiques (Parijs). Het resultaat is opgenomen in bijlage XI.

Aan ander onderzoek onder dit hoofd kan worden genoemd:

Drs. J.Th.M. Bank De heer Bank was als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Centrum. Hij is thans wetenschappelijk medewerker aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Hij bereidt een dissertatie voor over de ontwikkeling van de politieke partijvorming binnen het Nederlandse katholicisme in de periode 1930-1954.

Daarnaast heeft de heer Bank een onderzoek gedaan naar de opkomst en ondergang van de Nederlandse Volksbeweging. De eerste versie van de schriftelijke neerslag hiervan is gereed. Het ligt in de bedoeling deze studie te publiceren in de door het Centrum uit te geven reeks Cahiers.

Drs. D.F.J. Bosscher De heer Bosscher was kandidaatsassistent bij het Centrum. Thans is hij als wetenschappelijk medewerker aan de Rijksuniversiteit Groningen verbonden. Hij bereidt een dissertatie voor over de Anti-Revolutionaire Partij en de dekolonisatie van Indonesië. Het bestuur van de ARP heeft de heer Bosscher toestemming gegeven de partij-archieven te raadplegen.

Prof. dr. I. Lipschits De heer Lipschits geeft leiding aan het Centrum.

Hij houdt zich met enkele projecten bezig:

a. Zijn voornaamste taak is het schrijven van een boek over de ontwikkeling van het Nederlandse partijwezen, dat bij Kluwer zal worden uitgegeven. Van het eerste hoofdstuk (de protestants-christelijke stroming tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog) is de tweede en waarschijnlijk definitieve versie gereed; van het tweede hoofdstuk (de socialistisch/communistische stroming tot aan het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog) is de eerste versie op papier gezet. Voor de overige hoofdstukken wordt materiaal verzameld.

b. De opzet van het onder a vermelde boek is uitgewerkt tot een viertal artikelen, die onder de titel "Ontstaansgeschiedenis van de Nederlandse politieke partijen" zijn verschenen in Intermediair (jaargang 11, nos. 48 t/m 51, november-december 1975). Met toestemming van de redactie van

Intermediair is de tekst van de artikelen opgenomen in bijlage XII. Naar aanleiding van deze artikelen zijn enkele interessante reacties ontvangen. Deze zijn niet in bijlage XII verwerkt. In het boek zal er zoveel mogelijk rekening mee worden gehouden.

c. In de losbladige uitgave Onze Jaren '45-'70 heeft prof. Lipschits enkele artikelen over de Nederlandse partijpolitiek geschreven. De gehele serie zal nu in boekvorm worden gepubliceerd. Op verzoek van de redactie is het artikel "Slijtage in het midden. Partijpolitieke ontwikkelingen in Nederland na 1966", dat oorspronkelijk is verschenen in aflevering 104 (januari-februari 1974, pp. 3305-3310), bijgewerkt.

d. Het jaarlijkse politicologen-etmaal, georganiseerd door de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek zal in 1976 worden gewijd aan een "Analyse van het functioneren van intermediaire structuren tussen burger en centrale overheid in Nederland". Op verzoek van het bestuur van de Kring hebben drs. J.Th.J. van den Berg, wetenschappelijk medewerker aan de Rijksuniversiteit Leiden en prof. Lipschits zich belast met de organisatie van de sectie politieke partijen. Na overleg heeft prof. Lipschits een stuk geschreven, waarop reacties zijn gevraagd van vertegenwoordigers van een aantal Nederlandse politieke partijen. Dit stuk en de reacties daarop zullen dienen als uitgangspunt voor de discussie. De tekst van het stuk is opgenomen in bijlage XIII.

e. In respectievelijk 1963 en 1967 verschenen twee artikelen van prof. Lipschits: "De politieke partij en de selectie van kandidaten" (in de Sociologische Gids, jrg. 10, no. 5, sept.-oct. 1963, p. 273-281) en "De organisatorische structuur der Nederlandse politieke partijen" (in Acta Politica, jrg. II, afl. 4, 1966/67, p. 265-296). De inhoud van die artikelen is verouderd. In samenwerking met enkele studenten worden nieuwe gegevens verzameld. Het resultaat van dit onderzoek zal waarschijnlijk worden gepubliceerd in de door het Centrum uit te geven reeks Cahiers.

8.3 Werkstukken

Van studenten die deelnemen aan een kandidaten-werkcollege over de Nederlandse politiek wordt onder meer geëist dat zij een werkstuk maken. Dit gebeurt individueel of in groepjes (vergelijk hierboven 2.3). Elk werkstuk wordt begeleid door een staflid. De studenten kunnen kiezen uit een lijst van onderwerpen. In de volgende opsomming beperken we ons tot de werkstukken die per 31 december 1975 waren ingeleverd:

"Welter en de K.V.P." Dit werkstuk (VI + 74 blz.) is geschreven door

A. Dorleijn, H. Hazelhoff en J. Scheffers. Voor dit werkstuk werden de jaargangen 1947 en 1948 van De Maasbode, De Tijd en De Volkskrant geanalyseerd. De auteurs hebben zich tot drie deelonderwerpen beperkt: 1. de figuur Welter; 2. de vrijheid van meningsuiting binnen de KVP aan de hand van de zaak-Welter; 3. de houding van Welter ten aanzien van de relatie tussen KVP en PvdA en de reacties hierop. In enkele bijlagen wordt een chronologie van de feitelijke gebeurtenissen in die periode uit de drie dagbladen gezamenlijk gegeven en daarnaast voor elk der drie dagbladen afzonderlijk een "chronologie van de meningen" over de zaak-Welter.

"Ideeën die tijdens de Tweede Wereldoorlog werden ontwikkeld over de gewenste ontwikkeling van de protestants-christelijke partijen na de oorlog" Dit werkstuk (18 blz.) werd geschreven door H. Wolthoff, J. Steenberg en J. Verbaas. Het bestaat in feite uit twee delen: een stuk over de ideeën binnen de ARP en een stuk over de groep-Van Walsum en de CHU. Het geheel vormt eerder een verslag van werkzaamheden dan een werkstuk.

"Prof. dr. ir. W. Schermerhorn en de Nederlandse Volksbeweging" Dit werkstuk (IV + 26 blz.) werd geschreven door mevr. M. Beekma, K. de Bruin en J. Schepers. Achtereenvolgens wordt behandeld de houding van Schermerhorn voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog (onder meer zijn rol in Eenheid door Democratie en zijn activiteiten in gijzelaarschap), de overgang van de NVB naar de PvdA en de NVB in het eerste jaar na de bevrijding.

"De idee van de doorbraak" Dit werkstuk (18 blz.) werd geschreven door T. van Buren en mej. J. van Dijk. In dit stuk worden tegenover elkaar gezet het streven naar de doorbraak, zoals dat zich in 1945-1946 had ontwikkeld en de ervaringen met de doorbraak in de periode 1948-1956.

"Discussie in pamfletten en brochures over de wenselijkheid van het herstel van een katholieke partij-organisatie (1942-1946)" Dit werkstuk (26 blz.) werd geschreven door mej. A.F. Ledeboer, mej. H.E.E. Vos en E.R. Wilsoe. In dit stuk wordt een aantal brochures over het betrokken onderwerp geanalyseerd, die tijdens de Tweede Wereldoorlog illegaal of direct na de oorlog legaal verschenen.

"De ontstaansgeschiedenis van het Gereformeerd Politiek Verbond" Dit werkstuk (39 + XXX blz.) werd geschreven door H. Dijkstra, mej. A. Ozinga en A. Vanderjagt. In dit stuk wordt een filosofisch-theologische uiteenzetting gegeven over het ontstaan van het GPV. Veel nadruk wordt uiteraard gelegd op het Congres van Gereformeerden, dat in 1948 in Amersfoort bijeenkwam. In acht bijlagen worden enkele belangrijke bronnen weergegeven.

"De procedure van kandidaatstelling voor de Tweede Kamer bij de Nederlandse politieke partijen in 1972" Dit werkstuk (IV + 19 blz. met daarnaast tien-

tallen bladzijden aan bijlagen) werd geschreven door J.E. Verbaas. Dit stuk bevat een korte analyse van de procedures van kandidaatstelling voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal zoals die in 1972 gevolgd werden in KVP, ARP, CHU, CPN, PPR, PSP en RKP (de teamgenoot van de heer Verbaas, die de PvdA, VVD, D'66 en DS'70 voor zijn rekening zou nemen, liet het afweten). In de bijlagen is een reeks fotocopies opgenomen van reglementen, statuten enz. van KVP, PPR, CPN, PSP, RKP, PvdA, VVD, D'66 en GPV. Van de kant van de politieke partijen werd veel medewerking bij dit onderzoek verleend. "Een verjongingskuur voor de Partij van de Arbeid. Opkomst en ontwikkeling van Nieuw Links" Dit werkstuk (52 blz. + bijlagen) werd geschreven door B. Boivin, H. Hazelhoff en B. Molenaar. In het stuk wordt, zoals in de titel is aangeduid, de opkomst van Nieuw Links en de integratie daarvan in de PvdA beschreven. Nadruk wordt gelegd op de brochures en op het "personeel" van Nieuw Links.

"Het isolement van de CPN in de jaren 1943-1946" Dit werkstuk (84 blz.) werd geschreven door mej. C. Besselink en H. Ketelaars. Het bestaat eigenlijk uit enkele op zichzelf staande delen: de verhouding tussen de CPN enerzijds en de SDAP en de PvdA anderzijds in de periode 1943-1946; het isolement van de CPN na 1945, toegespitst op de Eenheidsvakcentrale als onderdeel van de politiek van het eenheidsfront; de positie van de CPN in de periode mei-juli 1945; de invloed vanuit Moskou op de strategie van de CPN en andere West-Europese communistische partijen.

"Het ontstaan van de PPR" Dit werkstuk (115 blz.) werd geschreven door mevr. M. Beekma, A. Dorleijn en mej. H. Hendriks. In dit stuk worden achtereenvolgens behandeld: de positie van de KVP-Radicalen binnen de KVP tot aan de afsplitsing, de ontwikkelingen binnen de PPR vanaf haar oprichting tot medio 1970 en de overgang van leden van de ARP naar de PPR.

Tot zover de werkstukken. Studenten, die willen afstuderen met contemporaine geschiedenis als hoofdvak, dienen voor dit onderdeel een doctoraal-scriptie te schrijven. Zij komen zelf met een voorstel voor een onderwerp. De belangstelling voor onderwerpen uit de na-oorlogse Nederlandse politiek neemt toe. In dit jaarboek beperken we ons tot de per 31 december 1975 ontvangen en behandelde scripties:

D.F.J. Bosscher: "De Anti-Revolutionaire Partij en de Indonesische revolutie 1945-1949" (76 blz.) Voornamelijk uitgaande van de berichtgeving en de commentaren in het dagblad Trouw in de periode augustus 1945-december 1949 worden achtereenvolgens behandeld het officiële standpunt van de ARP inzake de Indonesische kwestie, de afwijkende meningen binnen en aan de rand van de ARP en de gevolgen van het standpunt van de ARP in deze kwestie voor

de relaties met andere partijen. De heer Bosscher is inmiddels afgestudeerd. De scriptie zal worden uitgewerkt tot een dissertatie.

Mej. C. Venema: "De NAVO-discussie binnen de Partij van de Arbeid in de periode 1946-1956" (72 blz.). Na een korte inleiding over het anti-militarisme van de SDAP wordt een beschrijving gegeven van de aanvaarding en de verdediging van de NAVO door de PvdA. Hierna worden de consequenties nagegaan, die de aanvaarding van de NAVO voor het beleid van de PvdA hadden. Ten slotte worden de oppositiebewegingen binnen de PvdA (De Derde Weg, het Sociaal-Democratisch Centrum) behandeld. In een nawoord wordt ingegaan op de discussie binnen de PvdA over de NAVO in de periode 1974-1975. Mevrouw Venema is inmiddels afgestudeerd. Overwogen wordt de scriptie te publiceren als Cahier van het Centrum.

8.4 Samenvatting

Uit het bovenstaande is, naar wij hopen, duidelijk geworden dat naast de documentatie-werkzaamheden ook het onderzoek van de grond is gekomen. In de opsomming hebben we ons nadrukkelijk beperkt tot het onderzoek, waarvan minimaal de eerste resultaten op schrift zijn gesteld en op het Centrum aanwezig zijn. Werkstukken en scripties, die nog in behandeling zijn, zijn niet genoemd. Dit geldt ook voor plannen tot onderzoek. Zo zijn, om een voorbeeld te noemen, drie kandidaatsassistenten en de documentaliste bezig met het opzetten van een onderzoek naar de relatie tussen een vijftal Nederlandse politieke partijen en "hun" jongerenorganisaties.

Ook in een ander opzicht geeft een dergelijke opsomming een vertekend beeld. Niet vermeld worden gewoonlijk de projecten die, door welke oorzaak dan ook, zijn mislukt. Hierboven (zie 7.1) is het voorbeeld gegeven van het "Parliamentary Parties Project". Het is niet moeilijk andere gevallen te noemen, waarbij veel energie in een project is gestoken zonder dat er resultaten te vermelden zijn. Van een voormalig lid van de Tweede Kamer hadden wij gehoord dat er in de Handelingen over de "Nacht van Schmelzer" achteraf geknoeid zou zijn. De heer B.W.F. Walthaus, chef van de redactie binnen- en buitenland van Het Nieuwsblad van het Noorden heeft op ons verzoek een vergelijking gemaakt tussen de tekst van de Handelingen en de bandopname van de bedoelde vergadering, die wij van de Stichting Film en Wetenschap ontvingen. Na zeer vele uren arbeid kon de heer Walthaus rapporteren dat er geen noemenswaardige verschillen waren. Een ander voorbeeld: enkele maanden lang heeft een aantal stafleden gewerkt aan

een onderzoek naar het ontstaan van de VVD. Door persoonlijke omstandigheden moest (voorlopig?) hieraan een einde worden gemaakt.

Dit soort tegenslagen zal wel altijd voorkomen bij wetenschappelijk onderzoek. Het heeft gelukkig niet de werksfeer op het Centrum aangetast. Wel een bron van enige zorg vormt de mogelijkheid tot het publiceren van de resultaten van onderzoek. Wij verkeren in de gelukkige omstandigheid dat het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen bereid was een contract aan te gaan met de Uitgeverij Kluwer B.V. voor het laten publiceren van een door het Centrum te verzorgen reeks Cahiers. De uitgever acht het echter wenselijk dat éérst het boek van prof. Lipschits over de ontwikkeling van het Nederlandse partijwezen wordt gepubliceerd. Wegens tijdgebrek vordert het schrijven van dit boek minder snel dan verwacht was en wenselijk is. Hierdoor wordt het verschijnen van de Cahiers voorlopig opgehouden. Enkele scripties en werkstukken zouden, na bewerking, eventueel voor publicatie in aanmerking kunnen komen. Met de uitgever zal hierover contact worden opgenomen.

